

VolkscultuurMagazine

**Thema-
nummer
streektaal**

**Immaterieel
erfgoed**

**Streektaal-
muziek**

jaargang 6, nr 1
voorjaar 2011
www.volkscultuur.nl

4 De UNESCO Conventie biedt kansen om taalvariatie te waarborgen voor de toekomst.

14 Streektaal wordt steeds vaker in de zorg gebruikt, omdat het mensen gerust stelt en vertrouwen biedt.

16 Muziek in de streektaal spreekt ook jongeren aan. Daarmee laten ze zien dat ze trots zijn op hun roots en dialect.

22 Streektaal wordt in steeds meer musea op een aansprekende en vernieuwende wijze onder de aandacht gebracht.

Inhoud

- 3** Nederlandse streektaal
- 4** Borgen van taalvariatie als zorgen voor immaterieel cultureel erfgoed
- 9** Nederlandse dialectendag: Schelden doet geen zeer?
- 10** Dialecten als product van spanning
- 13** Taalkaartenwebsite van het Drentse taal instituut Huus van de Taol
- 14** Strektalen maken niet beter, maar voelen wel beter
- 16** Van Driekusman naar Fûck
- 20** Plaatsnaamborden in het Limburgs
- 21** Meldpunt Taal
- 22** Dialecten in een multimediale en museale omgeving
- 26** Vertelkringen in Zeeland
- 28** Digitaal woordenboek van de Nederlands dialecten

Nederlandse streektaal

De Stichting Nederlandse Dialecten, ook bekend als de SND, organiseert al sinds 1990 de tweejaarlijkse dialectendag en publiceert dan ook een dialectenboek. De SND wil met deze tweejaarlijkse bijeenkomsten op een laagdrempelige manier aandacht schenken aan het wetenschappelijk onderzoek naar dialecten. Elke dag heeft een specifiek thema. Soms werd hiervoor de hulp gevraagd van het grote publiek door via kranten of internet enquêtes te houden, die verband hielden met het specifieke onderwerp van de dag.

De opkomst bij dit tweejaarlijkse evenement toont dat er nog altijd – en wellicht nog meer dan vroeger – aandacht is voor streektaal en dialect. Dat heeft uiteraard te maken met het dialectverlies van de laatste decennia. Het vijf voor twaalf-effect zorgt voor een dialectrenaissance. Wat verloren gaat, moet gekoesterd worden. Dat is meer en meer te merken in bijvoorbeeld musea en op internet. Het koesteren van het immaterieel erfgoed is ook één van de doelstellingen van UNESCO. Het is de gangbare vertaling van de term *safeguarding* die door de UNESCO gehanteerd wordt. De Stichting Nederlandse Dialecten koestert de Nederlandse dialecten al geruime tijd en wil dat ook bij het brede publiek kenbaar maken. Het bestuur van deze Stichting bestaat uit ver-

tegenwoordigers uit Nederland en Vlaanderen. Zij werken aan universiteiten en taalinstututen in Nederland en Vlaanderen of zijn streektaalfunctionaris, -adviseur of -consulent.

De eerste vier dialectendagen werden in Den Bosch gehouden. Daarna begon de dag te reizen door Nederland en Vlaanderen: Zwolle, Bilzen, Middelburg, Ede, Mechelen, Hoogeveen en in maart 2011 in Delft. Iedere regio komt ooit aan bod. Het programma van zo'n dialectendag heeft een vaste opbouw. In het ochtendgedeelte komen taalkundigen het thema van de dag toelichten en spreken bekende Nederlanders of Vlamingen over hun gevoel bij taal en dialect. Het middagprogramma bevat een mix van activiteiten met workshops, een informatiemarkt en optredens in dialect.

Bij elke Nederlandse Dialectendag hoort een Dialectenboek. In het boek worden de ochtendlezingen gepubliceerd en per regio wordt het thema van de dag verder uitgediept. In het twintigjarige bestaan van de Stichting Nederlandse Dialecten leverde dat tien kleurrijke dialectenboeken op over tien verschillende thema's en met tien leuke bijdragen van bijvoorbeeld Jan Mulder, Johan Anthierens, Derk-Jan Eppink, Jan Wouters en Henry Stoel. De behandelde thema's zijn onder meer de mooiste dialectwoorden, dialectverhalen, dialectverlies, de Reeks Nederlandse Dialectatlassen, vergelijkingen en dikke woorden met dieren, familienamen, spotrijmpjes, voeding, kinderspelen en groetwoorden.

In dit nummer van Volkscultuur Magazine willen wij u op de hoogte brengen van de actuele ontwikkelingen. Langzaam dringt het besef door dat streektaal een maatschappelijke functie heeft. Door streektaal te beschouwen als immaterieel erfgoed biedt de UNESCO Conventie nieuwe kansen voor de Nederlandse dialecten.

Veronique de Tier
voorzitter Stichting Nederlandse Dialecten

Ineke Strouken
directeur Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Borgen van taalvariatie als zorgen voor immaterieel cultureel erfgoed

Biedt de UNESCO-Conventie voor de waarborging van het immaterieel cultureel erfgoed (2003) aan België (Vlaanderen) en Nederland de gelegenheid om hun nog steeds niet op de rails geraakte beleid ten aanzien van (de autochtone) taalvariatie eindelijk eensgezind en daadkrachtig gestalte te geven?

Tekst Rob Belemans

De Vlaamse overheid en de Waalse overheid accepteerden onder de vlag België deze internationale tekst in 2006, terwijl de Nederlandse overheid hiermee begin 2011 blijkbaar nog steeds talmt. Maar sinds de Vlaamse minister voor cultuur, Joke Schauvliege, op 17 december laatstleden een visienota¹ ten aanzien van het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen wereldkundig maakte, kan het zuiden van het Nederlandse taalgebied misschien de rol van gidsregio vervullen voor grote broer Nederland.

Eén taalgebied, één taalbeleid en toch uiteenlopende beleidspraktijken

Officieel vormen Nederland en het noordelijke deel van België samen één taalgebied. Officieel delen ze hetzelfde Nederlands als de standaardtaal van Groningen tot aan de taalgrens ten zuiden van Brussel. In de praktijk loopt het taalgebruik dat in Noord en Zuid onder de noemer Nederlands gesproken wordt echter in toenemende mate uiteen.

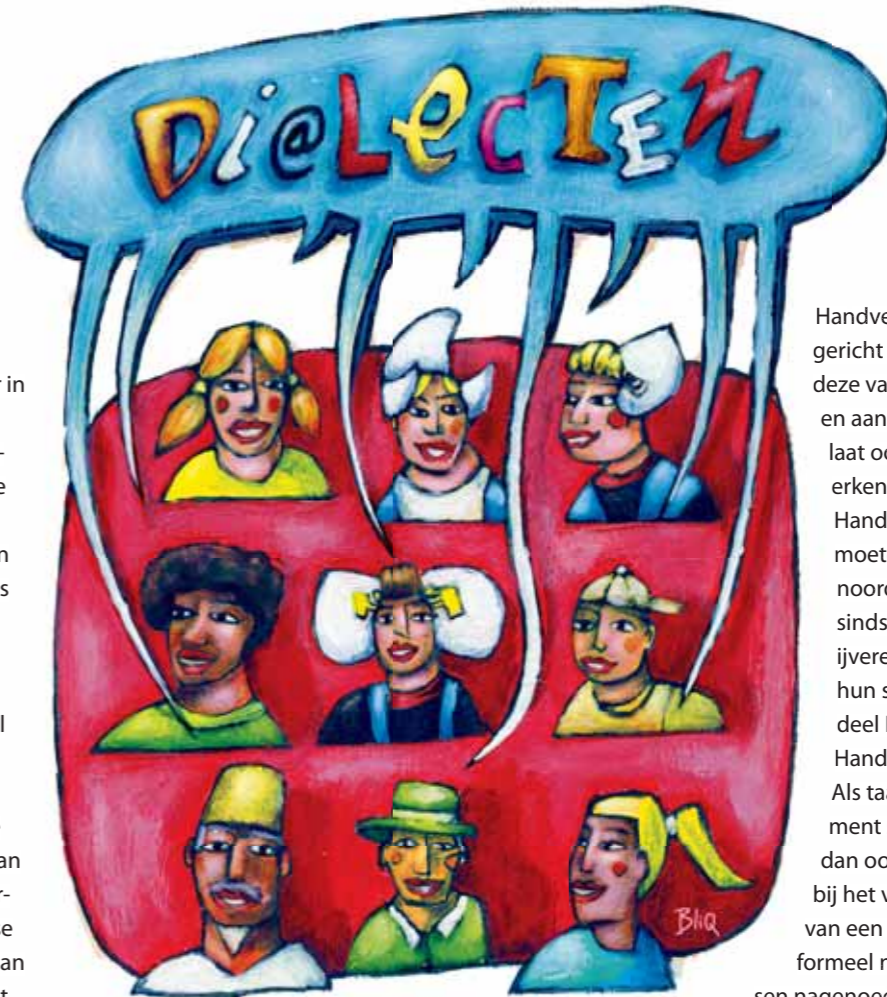
Maar het beleid dat de centrale overheden in Den Haag en Brussel via onderwijs en cultuur ten aanzien van de officiële taal voeren, wordt sinds 1980 wel gezamenlijk uitgestippeld en afgetoetst. Dat hebben ze via het Taalunieoverdrag zo afgesproken en die afspraken gelden vandaag nog steeds onverminderd.

Op het vlak van taalbeleid ten aanzien van de autochtone taalvariatie, de dialecten, is de situatie veel minder homogeen. Sinds meer dan een decennium divergeert de manier waarop Nederland en Vlaanderen wel en geen beleid ten aanzien van de autochtone taalvariatie naast het Nederlands ontwikkelen. Een en ander is het gevolg van de toepassing door Nederland van een ander internationaal beleidskader: het Europese Handvest voor streek- en minderheidstalen (CETS 148). In twee opeenvolgende stappen heeft de regering in Den Haag in 1996 en 1997 de dialecten van de oostelijke provincies van Nederland naar Duits voorbeeld² formeel erkend en ze als Nedersaksische en Limburgse streektaal in aanmerking genomen voor bescherming en bevordering volgens de bepalingen van Handvest CETS 148. Het daarmee in gang gezette domino-effect werd onderbroken toen de Nederlandse Taalunie op Vlaams verzoek negatief advies gaf over de wenselijkheid om de Limburgse dialecten in Vlaanderen diezelfde formele status te geven. Daardoor zag ook de Nederlandse regering zich in 2000 genoodzaakt om – wederom na negatief advies van de Taalunie – ook neen te zeggen op de vraag van de Gedeputeerde Staten van Zeeland om ook het Zeeuws als streektaal officieel te erkennen.

Door deze gang van zaken is de toepassing van dit Europese Handvest voor streek- en minderheidstalen in het Nederlandse

taalgebied halverwege blijven steken met als resultaat een tegengesteld en dubbel discriminerend taalvariatiebeleid. Enerzijds is er een graverend verschil tussen Nederland, waar sinds ruim tien jaar in de oostelijke provincies een regionaal streektaalbeleid ten gunste van de inheemse dialecten gevoerd mag worden, en Vlaanderen. Anderzijds is er de discriminerende situatie binnen Nederland, waar twee regio's hun dialecten wel als streektaal erkend zagen en één andere provincie bot ving. Deze dubbele tegenstelling kan ook niet opgeheven worden door de Nederlandse streektaalerkenningen van het Nedersaksisch en het Limburgs ongedaan te maken, want het Europese Handvest CETS 148 voorziet hiervoor eenvoudigweg geen procedure. Wat aangemeld werd als officieel erkende streektaal blijft vervolgens ook voorwerp uitmaken van het door het Handvest vooropgestelde streektaalbeleid.

Dat is meteen ook één van de belangrijkste bezwaren die tegen Europees Handvest CETS 148 kan worden ingebracht als beleidsinstrument voor de bescherming en bevordering van autochtone taalvariatie naast de officiële normtaal. Het Handvest heeft namelijk een sterk programmatorisch karakter, waarbij ook een louter principiële erkenning van de culturele waarde van de inheemse taalvariant(en) van een bepaalde regio (volgens deel II van het

De kaart over dialecten die het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in 2005 liet tekenen door Studio Bliq.

Handvest) er uiteindelijk ook op gericht is om het gebruik van deze variant zo te ondersteunen en aan te moedigen dat vroeg of laat ook de beleidsexplicitere erkenning onder deel III van het Handvest aan de orde zou moeten zijn. Het feit dat de noordoostelijke provincies sinds ruim een jaar hardop ijveren voor een upgrade van hun streektaalerkenning naar deel III van het Europese Handvest, bewijst dit ten volle. Als taalpolitiek beleidsinstrument stimuleert dit Handvest dan ook een ontwikkeling waarbij het versterken van de positie van een streektaal door deze formeel naast de landstaal te plaatsen nagenoeg onafwendbaar ertoe leidt dat die streektaal door haar sprekers

ook in toenemende mate in de plaats van de officiële landstaal gebruikt wordt. Vanuit taalpolitiek oogpunt is dat ook een heel logische ontwikkeling, want voor een taal is er nu eenmaal geen sterkere positie denkbaar dan dat ze in haar verspreidingsgebied door de overheid de status van officiële taal verleend krijgt en er – liefst als enige officiële taal – erkend en ondersteund wordt.

Het Handvest CETS 148 is het resultaat van een poging door de Raad van Europa om de twintigste-eeuwse ontwikkelingstendens waarbij nationale talen de hen flankerende regionale taalvariatie dreigen op te eten een halt toe te roepen. Maar daarbij is het onvermijdelijk zo dat het keren van die tendens ook het risico

inhoudt dat in de regio's in kwestie de ontwikkeling op termijn het andere uiterste bereikt. De fundamenteel democratische intentie om uiteindelijk aan streekbewoners zelf de beslissing over te laten welke taalvariant ze als hun officiële taal willen gebruiken en erkend zien, botst hier met het feit dat taalpolitiek er nu eenmaal altijd op gericht is om mensen tot een vorm van taalgedrag aan te zetten (in bepaalde gevallen zelfs te verplichten) die ze uit zichzelf kennelijk niet of alleszins te weinig vertonen.

Naar een nieuw en gezamenlijk taalvariatiebeleid voor het Nederlandse taalgebied?

Een zinvol en haalbaar taalvariatiebeleid kan mijns inziens dan ook niet via de eenzijdige insteek vanuit taalpolitiek gerealiseerd worden, maar vereist ook actie vanuit een complementaire beleidscontext. Regionale (en andere) taalvarianten moeten daarbij als niet-concurrentiële aanvullingen op de nationale normaal ondersteund en gestimuleerd worden. Omdat nationale overheden vanuit hun centralistische bestuursfocus spontaan niet erg geneigd zijn tot het ontwikkelen van dit soort complementair taalvariatiebeleid, moeten ze daartoe aangemoedigd en geïnspireerd worden op het internationale forum. Wellicht is de UNESCO-Conventie van 2003 voor de waarborging van het immaterieel cultureel erfgoed een internationaal beleidsinstrument dat ook voor dit doel ingezet kan worden.

Taalvariatie als immaterieel cultureel erfgoed

Nadat de tekst van de Conventie voor de waarborging van het immaterieel cultureel erfgoed op 17 oktober 2003 met een overweldigende meerderheid van 120 stemmen (bij 8 onthoudingen) werd goedgekeurd in de 32^e Algemene Vergadering van de UNESCO, werd dit nieuwe denk- en beleidskader vervolgens ook in een recordtempo door regeringen over heel de wereld ondertekend en binnen de eigen landsgrenzen toegepast. België ondertekende de Conventie op 24 maart 2006 als 42^e lidstaat en inmid-

dels keurden al meer dan de helft van alle landen ter wereld dit verdrag goed. Nederland is daar dus vooralsnog niet bij, maar overweegt de ondertekening naar verluidt wel al geruime tijd. Welke rol kan dit internationale beleidskader voor immaterieel erfgoed spelen in een koesterende en ondersteunende omgang met taalvariatie in het Nederlandse taalgebied? Waar liggen de verschilpunten en voordelen in vergelijking met het Europese Handvest CETS 148?

Een eerste belangrijk verschilpunt schuilt in de manier waarop taaldiversiteit als onderdeel van de culturele diversiteit in een globaliserende samenleving wordt benaderd. Het Europese Handvest heeft daarbij gekozen voor de juridische weg van het toekennen van rechten en probeert om de rechtspositie van kleinere, niet-officiële taalsystemen te verbeteren zonder dat hun sprekers daar persoonlijke rechten aan kunnen ontleen. De UNESCO-Conventie gaat daarentegen uit van het gegeven dat mensen hoe dan ook de dragers zijn van hun immateriële erfgoed en dat dit ook enkel kan voortbestaan doordat het van generatie op generatie wordt overgedragen. Daarvoor is er niet zozeer nood aan een juridische context, maar aan voldoende bewustzijn, appreciatie en de wil om die permanente overdracht vol te houden. Waar het Handvest een streek- of minderheidstaal in zijn communicatieve functies probeert te verstrekken en tegen de concurrentie van officiële landstalen te beschermen, focust de Conventie veel meer op de culturele en identiteitsvormende waarde die elke vorm van taalvariatie voor zijn gebruikersgemeenschap heeft. De weg die de Conventie daarbij kiest is niet gericht op het verbreden van de talige gemeenschap of het uitbreiden van de gebruikssituaties voor de taal(variant) in kwestie, maar op het bevestigen van de sprekers ervan in hun identificatie met hun taal en het recht om dat als (grotere of zeer kleine) erfgoedgemeenschap te blijven doen.

Vanuit dat heel andere, cultureel en niet taalpolitiek georiënteerde uitgangspunt hoeft de UNESCO-Conventie vervolgens ook geen rekening te houden met nationale gevoeligheden ten aanzien van de afbakening van de officiële landstaal en de diversiteit ten gevolge van recente migratiestromen in de bevolking. Het Europese Handvest moet in zijn definitie van wat als een streektaal

Het Zeeuwse leesplankje, Museum De Meestof

of een minderheidstaal beschouwd kan worden, werken met exclusieven en zowel varianten van de officiële landstaal als talen van migranten uitsluiten van zijn werking. Alleen talen die voldoende lang als inheems beschouwd worden en geen directe concurrenten van de officiële landstaal kunnen worden, mogen volgens het Handvest voor bescherming in aanmerking komen. Via de UNESCO-Conventie kan talige diversiteit op zijn breedst benaderd worden en komen alle vormen van taalgebruik, zover ze door een sprekersgemeenschap ervaren worden als onderdeel van hun cultureel erfgoed, in aanmerking voor de beoogde bescherming. De UNESCO-Conventie definieert immaterieel erfgoed daarbij als iets fundamenteel dynamisch, dat voortdurend in transitie is en binnen zijn gemeenschap telkens weer kan en mag toegeëigd worden in nieuwe verschijnings- en belevingsvormen. Ook inheemse taalvarianten, zoals dialecten, worden daarbij dus niet beschouwd als in verval zijnde taalsystemen waarvan de verschijningsvorm van pakweg honderd jaar geleden de authentieke en enig waardevolle zou zijn, maar als vormen van levend erfgoed die vandaag uiteraard heel anders klinken en gebruikt worden dan een eeuw geleden. Dat veranderende, permanent onbestendige

karakter van immaterieel erfgoed past dan ook veel beter bij niet-geformaliseerde gesproken taalvarianten en vermijdt zelfs dat ze via een eenzijdig inzetten op processen van normering en verschriftelijking (een weg die het Handvest CETS 148 in zijn concrete ondersteuningsmaatregelen impliciet wel in de hand werkt) hun informele karakter verliezen en daardoor concurrenten zouden moeten worden van de officiële normtaal.

Borgen van immaterieel erfgoed

Het komt vervolgens ook uitsluitend aan de erfgoedgemeenschap zelf toe om te bepalen of en hoe ze op dynamische wijze invulling geeft aan de *safeguarding* van haar immaterieel erfgoed. In haar visietekst heeft de Vlaamse minister voor cultuur gekozen voor een zachte vertaling van *safeguarding* als 'borgen'. In tegenstelling tot het Handvest is daarbij in de Conventie geen sprake van vooraf bepaalde formele beleidsopties, die via een menu aan concrete maatregelen ingevuld en gerealiseerd zouden moeten worden. De intergenerationele overdracht van immaterieel erfgoed waartoe UNESCO wereldwijd wil aanzetten, mag gepaard gaan met herijking en steeds weer aanpassing van de methodieken om deze doelstelling het best te realiseren. De overheid faciliteert de erfgoedgemeenschap daarbij, maar stuurt het proces niet zelf aan. Wat er geborgd moet worden, tot op welke hoogte en op welke wijze(n) dat zou kunnen gebeuren, daarover moeten de dragers van het immateriële erfgoedverschijnsel – inzake taalvariatie dus de sprekers van een bepaalde variant – zelf telkens weer oordelen en onderling consensus bereiken. Ook de documentering van het erfgoedverschijnsel en van de borgingsprocessen die erop toegepast worden is een opdracht van de erfgoedgemeenschap zelf. Ze kan haar gemaakte keuzes aan de overheid kenbaar maken, ze door de overheid laten formaliseren, legitimeren en ondersteunen, maar ze kan haar eigen verplichtingen en engagement niet op die overheid afschuiven. De Vlaamse Gemeenschap beschrijft haar rol in dit verhaal dan ook als een drie-eenheid van facilitator, moderator en internationaal makelaar van de borgingsprocessen die kunnen geïnitieerd en uitgevoerd worden binnen en door allerlei erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen.

Taal wordt – naast orale tradities en uitdrukkingswijzen – in de UNESCO-Conventie genoemd in het eerste van vijf voorbeeld-

domeinen waarop deze nieuwe benadering van immaterieel cultureel erfgoed toegepast kan worden. Opmerkelijk is wel dat daarbij gebruik werd gemaakt van de wat cryptische omschrijving 'language as a vehicle of the intangible cultural heritage'. Niemand weet wat dit precies zou moeten betekenen, maar de formulering maakt wel duidelijk dat ook deze Conventietekst het resultaat is van een breed internationaal overleg tussen lidstaten met heel uiteenlopende standpunten en nationale insteken. Het feit dat er niet gewoon staat dat taal op zich een vorm van immaterieel cultureel erfgoed is, betekent alleszins dat de consensus die ook deze Conventietekst is onder andere diende te vermijden dat er binnen of tussen lidstaten concurrentie zou ontstaan tussen talige vormen van immaterieel erfgoed enerzijds en officiële landstalen anderzijds. Via deze formulering werd bereikt dat ook gestandaardiseerde talen als immaterieel erfgoed kunnen benaderd worden en werd tegelijk vermeden dat de borging van niet-officiële taalvarianten zou kunnen uitmonden in pogingen om ze tot officiële talen te upgraden. Daarmee creëerde UNESCO de speelruimte om taalpolitiek enerzijds en erfgoedbeleid ten aanzien van (alle) taalvariatie naast de officiële taal anderzijds volledig buiten elkaars vaarwater gestalte te geven. Lidstaten die de Conventie ondertekenen kunnen dus beleidsmatig op beide strategieën inzetten om normtaal én taalvariatie als maatschappelijk waardevol te ondersteunen.

Register van voorbeeldprojecten

UNESCO stimuleert lidstaten daarbij om hun beleid voor immaterieel erfgoed in internationale samenwerking via kennis- en expertisedeling uit te bouwen. In Artikel 18 van de Conventie wordt zelfs een zogenaamd Register van Voorbeeldprojecten in het vooruitzicht gesteld, dat goede praktijken en methodieken inzake het documenteren en borgen van immaterieel erfgoed internationaal deelbaar wil maken. Er kan alvast uitgekeken worden naar de methodieken voor de identificatie, documentering en *safeguarding* van taal als vehikel voor immaterieel erfgoed, die erfgoedgemeenschappen van overal ter wereld vanaf nu bij UNESCO kunnen aanmelden voor opname in dit Register.

Als de Vlaamse overheid de aansporingen uit de UNESCO-Conventie ook wil laten benutten door talig-erfgoedgemeen-

schappen in Vlaanderen, dan hoeft ze voor dat deel van haar beleid ten aanzien van het immaterieel cultureel erfgoed alvast niet meer eerst de mening of instemming van de Nederlandse Taalunie te vragen. Erfgoedbeleid is immers geen onderdeel van taalpolitiek. Verstandig als de Taalunie is, zou ze hierover zelfs geen mening willen hebben (zoals ze die oorspronkelijk ook niet wou hebben ten aanzien van het Nederlandse streektaalbeleid volgens het Europese Handvest). Als Nederland de UNESCO-Conventie nu met bekwame spoed ratificeert, dan kan de overheid in Den Haag de actuele discriminatoire toestand op het vlak van taalvariatiebeleid in Nederland trachten te compenseren door de Nederlanders in alle provincies en van alle gemeenschappen vooral aan te moedigen om hun talig erfgoed te koesteren, te borgen en door te geven aan volgende generaties. Het door Nederland gedeeltelijk reeds ontwikkelde streektaalbeleid via het Europese Handvest CETS 148 kan daarnaast onverminderd worden voortgezet, zoals de Raad van Europa dat ook verwacht. Er zou al heel veel ten goede gekeerd zijn, als door het toepassen van de UNESCO-Conventie alle vormen van taalvariatie waarvan de sprekersgemeenschappen dat wensen op eenzelfde manier ondersteund zouden kunnen worden in hun beleving en borging als erfgoed. Hopelijk lukt het een en ander snel genoeg om Vlaanderen en Nederland toe te laten daarover in overleg een gezamenlijk ondersteunend beleid ten aanzien van hun talig immaterieel cultureel erfgoed te ontwikkelen.

Noten

- 1 De tekst van deze innovatieve visienota is integraal gepubliceerd in het recentste nummer van *Faro, tijdschrift over cultureel erfgoed*, Jg. 3 (2010) nr. 4, blz. 4-29.
- 2 Het ontstaan van het Handvest CETS 148, de manier waarop het in Nederland toegepast werd en de redenen waarom dat in België/Vlaanderen tot op vandaag niet gebeurt, heb ik geanalyseerd en gedetailleerd beschreven in mijn proefschrift, waarvan de handelseditie onder de titel *Taal of tongval? De gespleten Limburgse kus, oraal erfgoed en taalpolitiek* in 2009 verscheen bij Pharo Publishing (<http://www.faronet.be/publicaties/taal-of-tongval-de-gespleten-limburgse-kus-oraal-erfgoed-en-taalpolitiek>).

Nederlandse dialectendag: Schelden doet geen zeer?

Op zaterdag 26 maart 2011 organiseert de Stichting Nederlandse Dialecten haar elfde Nederlandse Dialectendag in het UNESCO-IHE Institute for Water Education in Delft met als thema het typeren van mensen en hoe dat gebeurt aan de hand van taaluitingen in de verschillende dialecten. Verscheidene aspecten in verband met scheldwoorden, schimpnamen, vloeken en het uiten van positieve en negatieve gevoelens komen aan bod op deze dag.

In het voormiddagprogramma wordt het thema van de dag toegelicht in vier lezingen. Dit jaar van Piet van Sterkenburg, die vertelt over emoties, karaktereigenschappen en kalmeringsmiddelen voor nerveuze en agressieve neigingen, Siemon Reker over 'dikke' woorden in enkele dialecten van het Nederlandse taalgebied, Willy Van Langendonck over motivaties in bijnamen van Vlaamse leerkrachten en Sjaak Bral over het Haags: de oëahtaal der mensheid. Na de lunch biedt het programma een gevarieerde mix van activiteiten: informatiemarkt, dialectencarroussel (met verhalen, projectpresentaties en korte lezingen), optredens en een stadswandeling. Bij elke dialectendag verschijnt traditiegetrouw een dialectenboek. Het boek bevat behalve de teksten van

Illustratie ingezonden door Rubke op 28 november 2010 op <http://forum.mestreechonline.nl>

de ochtendlezingen verschillende kleinere bijdragen over het thema van de dag.

Aan de deelnemers wordt een bijdrage van € 17,50 voor de lunch en indien gewenst € 15,00 voor het boek gevraagd. Aanmelding: dialectendag@gmail.com. Meer informatie: Veronique De Tier (Nederland 06-30911599 of België 0478-657985) en www.nederlandsedialecten.be. ▀

Dialecten als product van spanning

Op het Meertens Instituut doen taalkundigen wetenschappelijk onderzoek naar taal en dialect. Hun motivatie is de gedachte dat taalvariatie een sleutel is tot meer begrip van het Nederlands en uiteindelijk ook van het verschijnsel menselijke taal.

Tekst Marc van Oostendorp

Een taalkundige van het Meertens Instituut pik je er zo uit. Het is de enige persoon van het gezelschap die opgetogen reageert als je tegen hem of haar zegt: 'Ik denk dat hij voor drie uur de wagen gemaakt hebben moet.' Die zin eindigt op drie werkwoorden: *gemaakt*, *hebben* en *moet*. Logischerwijs kun je die drie werkwoorden op zes verschillende manieren achter elkaar zetten:

1. *moet hebben gemaakt*
2. *moet gemaakt hebben*
3. *gemaakt hebben moet*
4. *gemaakt moet hebben*
5. *hebben moet gemaakt*
6. *hebben gemaakt moet*

Veel van die volgordes worden wel ergens in een variëteit van het Nederlands gebruikt. De gebruikelijkste vorm in de standaardtaal is misschien nummer 4, maar volgorde 1 komt ook veel voor, bijvoorbeeld in het midden van Nederland en in Limburg. Volgorde 2 vinden we vooral in Vlaanderen, en volgorde 1 in het noorden van Nederland. Alleen volgorde 5 en 6 ontbreken (bijna) geheel.

De afgelopen vijftien jaar hebben Nederlandse onderzoekers veel onderzoek gedaan naar dit soort subtiele verschillen in zinsbouw. Eigenlijk werd zo'n vijftig jaar geleden al beweerd dat Nederlandse dialecten op dit vlak niet meer zouden verschillen. Er was natuurlijk uitspraakvariatie en ook gebruikte men misschien in het ene dorp wel net een wat ander woord om een vogeltje te beschrijven dan in het andere, maar de grammatica was toch eigenlijk wel overal een beetje dezelfde. De onderzoekers die eind jaren negentig begonnen met hun werk aan de *Syntactische Atlas*

van de *Nederlandse Dialecten*, overigens in samenwerking met onder andere de universiteiten van Gent en Leiden, ontdekten dat het anders lag. Er vallen wel degelijk duidelijke kaartjes te tekenen van dit soort verschillen op basis van gegevens van rond de eeuwwisseling.

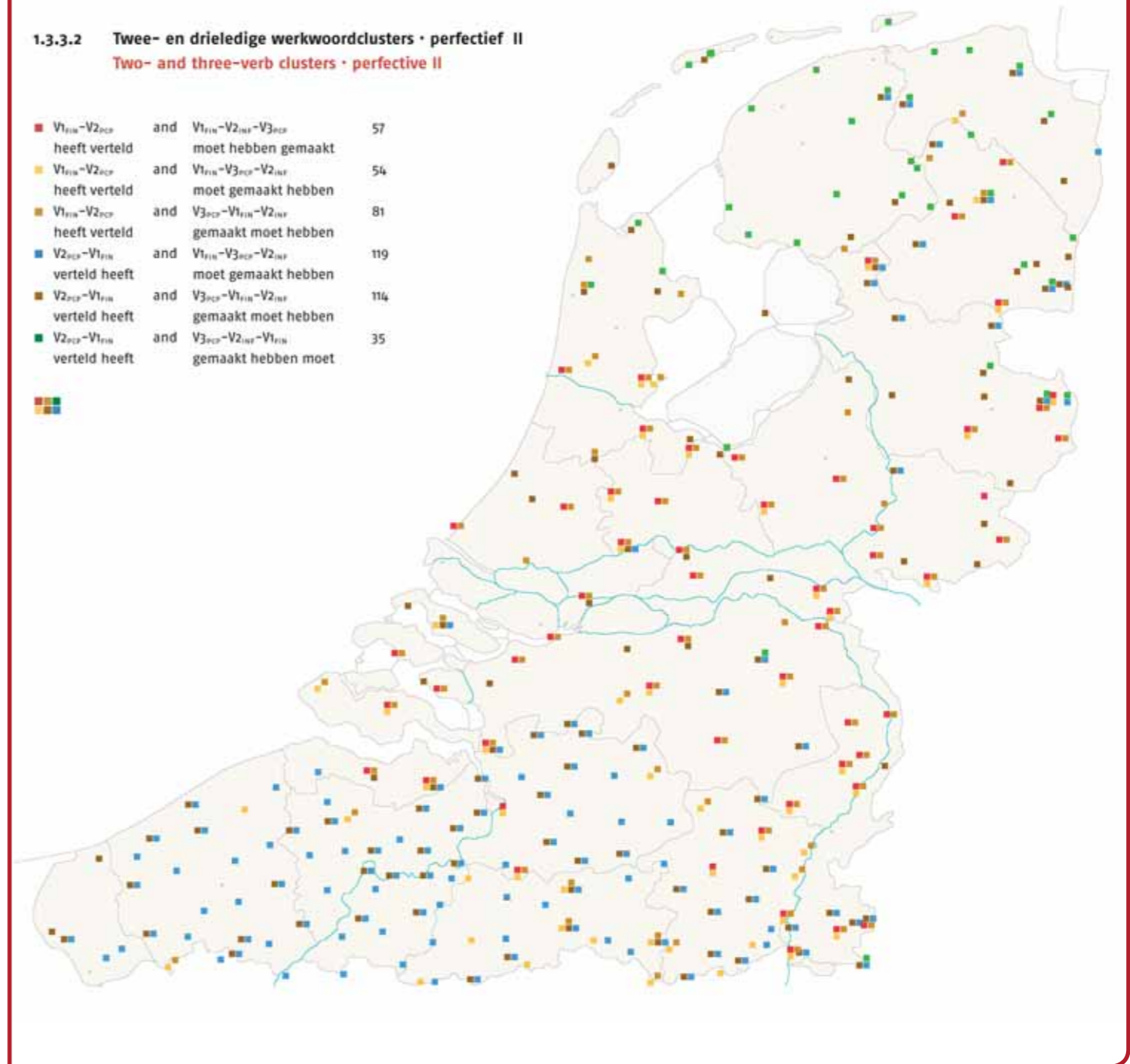
Kenmerk van taal is dat ze verandert

Waarom zou je je met zoiets bezighouden? Onderzoekers van het Meertens Instituut worden niet alleen maar gegrepen door de mooie kleuren op zo'n plaatje, of door de gedachte dat er zoveel meer mogelijk is. Ze menen dat al die variatie een sleutel is tot meer begrip – meer begrip van het Nederlands, en uiteindelijk ook van het verschijnsel menselijke taal.

Het is een van de kenmerkende eigenschappen van taal dat ze almaar verandert. Er is geen enkele levende taal bekend die over een zeer lange tijd stabiel is gebleven. Er gebeurt altijd wat: dan weer wordt de ene klank vervangen door de andere, en dan weer begint men de woorden in een net wat andere volgorde te plaatsen. Ook kent iedere taal variatie: niemand praat precies hetzelfde als een ander. Ieder van de zeven miljard bewoners van deze aarde is minstens even herkenbaar aan zijn taalgebruik als aan zijn vingerafdruk. Soms verspreidt een nieuwe variëteit zich, en als dat in een bepaald dorp of een bepaalde streek gebeurt, ontstaat zo langzaam maar zeker een dialect. Tegelijkertijd zijn er grenzen aan die variatiemogelijkheden. Wat er ook gebeurt, de volgordes in 5 en 6 worden niet gecreëerd. Op de een of andere manier wordt het te ingewikkeld als *hebben* voorop komt te staan.

1.3.3.2 Twee- en driedelige werkwoordclusters · perfectief II Two- and three-verb clusters · perfective II

■ V _{FIN} -V _{2PCP} heeft verteld	and	V _{FIN} -V _{2INF} -V _{3PCP} moet hebben gemaakt	57
■ V _{FIN} -V _{2PCP} heeft verteld	and	V _{FIN} -V _{3PCP} -V _{2INF} moet gemaakt hebben	54
■ V _{FIN} -V _{2PCP} heeft verteld	and	V _{3PCP} -V _{FIN} -V _{2INF} gemaakt moet hebben	81
■ V _{2PCP} -V _{FIN} verteld heeft	and	V _{FIN} -V _{3PCP} -V _{2INF} moet gemaakt hebben	119
■ V _{2PCP} -V _{FIN} verteld heeft	and	V _{3PCP} -V _{FIN} -V _{2INF} gemaakt moet hebben	114
■ V _{2PCP} -V _{FIN} verteld heeft	and	V _{3PCP} -V _{2INF} -V _{FIN} gemaakt hebben moet	35

Kaart met de volgorde van de werkwoorden aan het eind van de zin in het Nederlandse taalgebied.

Variatie in gebondenheid

Er is dus variatie in gebondenheid: er kan van alles, maar niet alles kan in taal. Dat komt waarschijnlijk doordat menselijke taal een samenspel is van het individuele en het sociale, van de menselijke natuur en de menselijke cultuur. Sociale groepen en culturen zijn doorlopend in verandering. Waarom dat precies zo is, weet niemand, maar de regels van het sociale spel en daarmee ook van de taal veranderen in iedere samenleving voortdurend. Misschien komt het doordat er doorlopend nieuwe individuen op het toneel verschijnen – de jongeren die zich op de een of andere manier willen laten gelden en zich ook in hun taalgebruik onderscheiden van eerdere generaties; misschien komt het doordat het leren van

directeur Hans Bennis onderzoeken de grenzen van variatie in zinsbouw waarvan het woordvolgordeprobleem hierboven een voorbeeld is. Marc van Oostendorp doet iets soortgelijks voor de klankstructuur van de Nederlandse dialecten. En Leonie Cornips richt zich in haar onderzoek de laatste jaren vooral op nieuwere vormen van het Nederlands, zoals die bijvoorbeeld onder jongeren ontstaan, en de invloed die talen van migranten hebben op onze taal.

Taalportaal

Van oudsher wordt hiernaast ook meer praktisch werk gericht. De afgelopen jaren zijn bijvoorbeeld verschillende wetenschappelijke atlanten verschenen onder auspiciën van het instituut. In 2011 verschijnt een publieksatlas waarin de belangrijkste resultaten nog eens voor een breder publiek toegankelijk worden gemaakt, onder hoofdredactie van Meertens-medewerkster Noline van der Sijs. Ook is begin dit jaar een begin gemaakt met het zogenoemde Taalportaal-project, waarin wordt gewerkt aan een grootschalige beschrijving van alle aspecten van de grammatica van het (standaard-) Nederlands. Dit wordt, als alles goed gaat, de grootste en uitgebreidste grammatica die er van enige taal ter wereld bestaat.

Zo bestaat er ook in het werk van de onderzoeker op het Meertens Instituut altijd enige spanning, namelijk tussen de grootse vragen die hem bezighouden en de alledaagse details die hij gebruikt om inzicht te krijgen in die grote vragen. Zulke spanning leidt hopelijk uiteindelijk tot inzichten in hoe de taal werkt. De Nederlandse taal bloeit en wordt daarom in miljoenen vormen gesproken. De onderzoeker van het Meertens Instituut kun je makkelijk herkennen: het is degene die zich in ieder van die vormen verheugt. ▶

Taalkundig onderzoek op het Meertens Instituut

taal zo'n ingewikkelde opgave is dat er af en toe iets 'mis' gaat, zodat een nieuwe generatie anders praat dan de vorige. Hoe het ook zij, het feit dat taal zo veranderlijk is en zoveel variatie vertoont komt voort uit de veranderlijke manier waarop mensen de hele tijd op elkaar reageren.

De grenzen aan de variatie moeten anderzijds voortkomen uit de grenzen van het individu. Het menselijk brein kan bijvoorbeeld niet alles even gemakkelijk accepteren. Sommige veranderingen zijn kansloos.

Onderzoek op het Meertens Instituut

Al het onderzoek op het Meertens Instituut gaat op de een of andere manier over dit spanningsveld tussen veranderlijkheid en stabiliteit, tussen individu en samenleving. Frans Hinskens en Wilbert Heeringa voeren een project uit over de manier waarop zogenoemde 'regiolecten' lijken te ontstaan in Nederland. Taalvormen die niet zoals vroeger vooral beperkt waren tot een dorp of stad, maar een grotere regio bestrijken. Ben Hermans en Gertjan Postma kijken naar de manier waarop het Nederlands zich in het verleden ontwikkeld heeft. Sjef Barbiers en Meertens-

Taalkaartenwebsite van het Drentse taalinstituut Huus van de Taol

Het Drentse taalinstituut Huus van de Taol heeft sinds de zomer van 2010 een taalkaartenwebsite met de naam www.drenthe.digitaalkaart.nl. Deze prachtig vormgegeven website bevat inmiddels ongeveer 150 overzichtelijke taalkaarten waarop men kan zien waar binnen Drenthe de taalgrenzen liggen.

In het verleden, ver voor de digitale tijd, werden er ook wel taalkaarten gemaakt. Dat waren dan provinciekaarten met een onoverzichtelijke brij aan kruisjes, rondjes en driehoekjes. Voor iemand zonder wetenschappelijke achtergrond waren ze haast niet te begrijpen.

Het Huus van de Taol heeft samen met Bureau Groninger Taal en Cultuur en het internetbedrijf Releaz een overzichtelijke taalkaartenwebsite ontwikkeld, zodat iedereen die de site bezoekt door de gebruikte kleuren meteen kan zien waar de taalgrenzen lopen. De site bevat inmiddels 150 kaarten, maar in de komende jaren zullen er steeds meer taalkaarten bij komen, zodat de website een steeds completer beeld geeft van de onzichtbare taalgrenzen in Drenthe.

Water, maken en huis

Van de Nederlandse woorden 'water' en 'maken' is een taalkaart gemaakt. Ruwweg zegt men 'waeter' en 'maeken' in West-Drenthe, 'waoter' en 'maoken' in Noord- en Midden-Drenthe, en 'water' en 'maken' in Zuid-Drenthe. In de aan

Groningen grenzende veenkolonies komen 'wotter' en 'mokken' voor, naast 'waoter' en 'maoken'. Dat is voor veel Drenten een bekende taalgrens, maar er is bijvoorbeeld ook een mooie kaart van het Nederlandse woord huis. Het Huus van de Taol krijgt die vraag vaak: waar zegt men 'huus' en waar zegt men 'hoes'. Dat is op de taalkaart van het woord 'huis' nu goed te zien.

Er zijn ook taalkaarten van woorden die in heel Drenthe gelijk zijn, zoals de woorden 'siepel' (ui) en 'tied' (tijd) en 'schoeven' (schuiven). Daarentegen leveren de taalkaarten voor de Nederlandse woorden 'kruiwagen' en 'zeis' respectievelijk zes en zeven verschillende Drentse woorden op.

De kaarten zijn gemaakt op basis van de gegevens van de *Reeks Nederlandse Dialectatlanten* en de digitale versie van het *Woordenboek van de Drentse Dialecten* van dr. G.H. Kocks. De taalkaarten worden door het Huus van de Taol gebruikt als basis voor taalartikelen in de regionale media.

Hoe werkt de website?

De site www.drenthe.digitaalkaart.nl is gebruiksvriendelijk opgezet. Boven de kaart van Drenthe ziet u twintig Nederlandse woorden staan. Dat zijn de woorden waar onlangs een taalkaart van gemaakt is. Als u op één van die Nederlandse woorden klikt, krijgt u het Drentse taalkaartje van het desbetreffende woord in beeld. Rechtsboven ziet u een witte rechthoek. Als u in het witte vakje een letter intypt, verschijnen alle Nederlandse woorden met die beginletter. Als u vervolgens op één van die woorden klikt en daarna op zoeken (het vakje naast de witte rechthoek), dan verschijnt het taalkaartje van het desbetreffende woord in beeld. ▶

Streektaalen maken niet beter, maar voelen wel beter

Heeft het gebruik van streektaal in de zorgsector meerwaarde? In de provincie Overijssel werd er onderzoek naar gedaan, een conferentie over het thema gehouden en een lesbrief en website voor medewerkers in de zorgverlening ontwikkeld.

Kunnen streektaalen een bijdrage leveren om bij ziekte sneller beter te worden? In een eerste reactie zullen velen geneigd zijn deze vraag te beantwoorden met nee. De meeste mensen hebben niet zoveel zin in praten als ze zich ziek voelen. Bij griep of een fikse verkoudheid wil je het liefst zoveel mogelijk met rust worden gelaten. Maar hoe zit dat nu wanneer het allemaal wat ingrijpender is? Als er voor het herstel meer nodig is dan een kopje thee met beschuit of een scheut cognac in de koffie? Hoe zit dat als je een operatie moet ondergaan of het door ziekte, een ongeluk of ouderdom nooit meer wordt zoals vroeger? Dan speelt er misschien toch meer dan alleen de juiste medicijnen, behandeling en moderne medische technieken.

Plat helpt als je plat gaat

De medische en verplegende zorg van deze tijd vraagt een goede communicatie tussen arts, verzorger en zorgvragende cliënt. Deze draagt voor een belangrijk deel bij aan de kwaliteitsbeleving van de patiënt. Elkaar verstaan, begrijpen en aanvoelen zijn daarin bepalende factoren. Juist daar kan het vertrouwde dialect een wezenlijke bijdrage leveren. Voor mensen die ermee zijn opgegroeid schept het gebruik van regionale talen een vertrouwensband, een gevoel van geborgenheid waardoor men meer op zijn of haar gemak wordt gesteld. Het zou kunnen zijn dat de kwaal of de operatie die wacht minder erg lijkt. Anders gezegd: het plat helpt als je plat gaat.

Wetenschappelijk onderzoek

Over de mate waarin streektaalen werden gehanteerd in de zorginstellingen bestond wel een indruk, maar deze was intuïtief en

speculatief. Voor het voormalige Van Deins Instituut in Enschede, enkele jaren geleden opgegaan in TwentseWelle, en de IJssel-academie in Kampen was het aanleiding voor een onderbouwing met wetenschappelijk onderzoek. In persoonlijke interviews met zorgverleners en -vragers werd in twee Twentse ziekenhuizen het dialectgebruik in kaart gebracht. Zaken als demografische gegevens, mate van gebruik in het dagelijks leven, de waardering, de omstandigheden waaronder en de initiatiefnemer tot het spreken in de streektaal werden in het onderzoek langs de meetlat gehouden. 'Sfeerverhogend', 'bevordering van het thuisgevoel', 'zich makkelijker uiten', 'verbondenheid' en 'vertrouwd' waren veelvoorkomende kwalificaties in de uitkomsten. De in het onderzoek genoemde nadelen beperkten zich tot de angst niet begrepen te worden en de uitsluiting van anderstaligen.

Verder bracht het onderzoek een aantal aanbevelingen om drem-pels voor streektaalsprekers zoveel mogelijk te slechten door dialecten op te laten nemen in protocollen van zorginstellingen en de regionale taal beter zichtbaar te maken. Dat kan bijvoorbeeld gerealiseerd worden door poëzie-uitingen in gemeenschappelijke verblijfsruimtes en streekeigen benamingen van afdelingen of verdiepingen. Een ruime meerderheid van de deelnemers aan het onderzoek stelde het gebruik van streektaal op prijs en zag hierin een duidelijke toegevoegde waarde. De uitkomsten waren niet verrassend, eerder bevestigend en een basis voor TwentseWelle en de IJsselacademie om een vervolg aan het project te geven.

Streektaalconsulent Albert Bartelds werd in een persoonlijke situatie nog eens op het nut gewezen: 'Toen mijn oma in een zorg-

Tekst Albert Bartelds en Harry Nijhuis

Foto's Nationale Beeldbank

Dialect spreken stelt mensen op hun gemak en stimuleert de communicatie.

situatie belandde en door een verpleegkundige werd aangesproken in het voor haar zo vertrouwde Staphorster dialect, emotioneerde me dat. Dat vond ik toen zo mooi.' Voor hem was die ervaring in eigen familiekring een extra motivatie om de onderzoeksresultaten praktische handen en voeten te geven. Samen met een vakdocent, Cornelis Kapitein van het Zwolse Deltion College, ontwikkelde hij een lesbrief voor aanstaande medewerkers in de medische en verplegende zorg. Niet om mensen op te leiden als volwaardige streektaalspreker. Wel om de toekomstige 'handen aan het bed' vertrouwd te maken met het dialect en het belang daarvan voor het welbevinden van de zorgcliënt.

Het schept vertrouwen

Naast taal is er binnen het lesmateriaal ook aandacht voor volks-cultuur, lokale tradities en geschiedenis. Ook bij deze onderwerpen worden bevordering van het thuisgevoel, de herkenning, sfeerverhoging en daarmee het welbevinden van de patiënt nagestreefd.

De officiële presentatie van de website www.streektaalinzorg.nl en de lesbrief vond plaats op de internationale streektaalconferentie die jaarlijks steeds op een andere locatie in het Nederlandstalig

gebied en met wisselende thema's wordt gehouden. Op 24 september 2010 stond in Enschede streektaal in de zorg centraal. De organisatie was in handen van de Stichting Nederlandse Dialecten in samenwerking met TwentseWelle. Bestuurders en beleidsmensen uit de sectoren zorg, onderwijs en cultuur, maar ook zorgmedewerkers met de praktijkervaring van alledag bogen zich over de zin en onzin van streektaalgebruik in de zorgsector. Sprekers uit verschillende maatschappelijke domeinen als politiek, medisch specialisme, geestelijke zorg en ervaringsdeskundigen gaven hun kijk op de materie.

Streektaal in de zorg

Dr. Hans van der Aa, oud-neurochirurg van het Medisch Spectrum Twente was helder in zijn relaas. Voor de in Albergen geboren en met het Twents opgegroeide arts is zijn kennis van de Twentse streektaal hem in zijn werk jarenlang en regelmatig goed van pas gekomen: 'Mensen voelen zich beter op hun gemak, het schept vertrouwen. Maar veel belangrijker nog: het praat ook gemakkelijker, mensen vertellen meer, geven meer informatie. Informatie die van medisch belang kan zijn voor de diagnose en behandeling', hield de neurochirurg zijn gehoor voor. Tevens erkende Hans van der Aa dat er een verschil is tussen een gesprek van een arts met de patiënt en dat van een verpleegkundige met de patiënt. 'Een patiënt ervaart een onderhoud met een dokter als een zakelijk gesprek en dan is het Standaardnederlands de voertaal. In dat soort gevallen is het ook vaak de arts, die het initiatief neemt om dialect te spreken. Een gesprek met een verpleegkundige wordt makkelijker en vaker gevoerd in de streektaal. 'Waarschijnlijk refereert zo'n situatie bij de patiënt veel meer aan de huiselijke sfeer', gaf Van der Aa als verklaring.

Ervaringsdeskundige Miriam Nijkamp, als verpleegkundige in Almelo actief op zowel de kraamafdeling als op gynaecologie, maakte in haar bijdrage een onderscheid in generaties en de relatie met de mate van dialectgebruik. De conclusie aan het eind van de conferentiedag was voor ieder helder. Streektaalen maken niet beter, maar voelen wel beter. ▀

Van Driekusman naar Fûck

De schokgolf die Normaal in de Nederlandse muziekwereld veroorzaakte – met stevige muziek (rock) en aansprekende teksten (in dialect), op het juiste moment (Hemelvaartsdag 1975) en een geschikte plek (het openluchttheater in Lochem) – opende de ogen van veel andere muziekgroepen. Het bleek mogelijk om zingend in dialect de top tien te bereiken. Nog steeds imiteren bandjes uit heel Nederland de rockgroep, al dan niet in het eigen dialect. Toch was de Achterhoekse band niet de eerste die zich in streektaal manifesteerde. In de eerste helft van de twintigste eeuw exploiteerde Jan van Riemsdijk¹ al zingend het Veluws dialect en bij de gevestigde carnavalsverenigingen in Limburg zong men in die tijd ook vastenavondliedjes in de streektaal.

De kort na de Tweede Wereldoorlog opgerichte regionale radio-omroepen veroorzaakten de eerste opleving die eigenlijk in de jaren vijftig plaatsvond. Daarbij ontstegen sommige zangers zelfs aan de eigen omgeving. De Limburgers Harry Bordon (*Wie sjoen os Limburg is*) en Frits Rademacher (*'t Huikske*) waren regelmatig voor de KRO-radio te horen en de Grunneger Minstreels verschenen voor de NCRV-televisie.

Na 1960 liep de populariteit terug. Enerzijds door de opkomst van de popmuziek uit Engeland en Amerika, maar vooral door de gedachte dat 'netjes spreken' het volk op een hoger plan zou brengen. Voor de radio werden regionale accenten geweerd en slechts bij de KRO viel nog wel eens een zachte g te beluisteren.

Tegen de millenniumwisseling vielen die bezwaren weg. Dialect kreeg in reclames een degelijke en betrouwbare lading en mede door de muziek van groepen als De Kast, Skik, Rowwen Hèze en Twarres leefde de streektaalmuziek weer op. De groei zit er nog steeds in. Op mijn website, *Streektaalmuziek in Nederland*², noteer ik aan de hand van publicaties op internet en in tijdschriften een toename van circa één artiest dan wel groep per dag. Volgens sommigen is deze muziekvorm zo populair, omdat het maken van een cd eenvoudig en goedkoop is. Die voorstelling van zaken is te simpel. Je moet immers al in het dialect zingen voor je een streektaal-cd kunt maken.

Maeike Sijtsma van de band Souldada zingt vol overgave in het Fries.

Tekst Joop van den Bremen

Foto's Nationale Beeldbank

Normaal liet zien dat bands met streektaalmuziek in de top tien kunnen komen.

Streektaalzang

Ondanks de teloorgang van het dialect als spreektaal verschenen er nog nooit zoveel publicaties in streektaal. Ongetwijfeld lift de streektaalzang mee met die 'dialectrenaissance', maar er zijn meer oorzaken.

Allereerst kent Nederland geen eigen volksmuziektraditie³. Er bestaan weliswaar traditionele dansen – zelfs met dialectteksten, zoals *de Driekusman* – maar er zijn weinig Nederlanders die daarin een eigen traditie herkennen. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Ierland, Scandinavië en de Balkan waar de traditionele muziek een

eigen klank kent. Muzikanten die, mede onder invloed van de globalisering, op zoek zijn naar een eigen geluid, kunnen in Nederland dus niet bij 'eigen muziek' terecht, maar vaak wel bij 'eigen dialect'.

Een tweede factor speelt bij het schrijven van de liedteksten. Een fraai lied berust vaak op een goed idee, maar daarna start pas het echte karwei. De uitwerking is tijdrovend. Hans van der Lijke, liedkunstenaar uit Groningen, noemt dat proces zelfs een ambacht. Waar verhalen-schrijvers vaak nog ruimte hebben om een term nader te verklaren, is het bij liedschrijvers vaak woekeren met

woorden op de vierkante centimeter. Het dialect helpt daarbij omdat het veel variatie en nuances kent. De – vaak zeer oude – streektalen ondervonden immers veel minder invloed van de taalnormering. Iemand die met dialect is opgegroeid, kent woorden die niet exact in het ABN zijn te vertalen. Liedjesmakers die teruggrijpen naar het dialect zeggen dan ook vaak dat ze de dingen beter kunnen beschrijven en dat de liedjes dichter bij hun gevoel liggen.

Het is gemakkelijker om een liedje te schrijven zonder woordenboek. Bij Engelse teksten is dat vaak wel een noodzaak. Veel tekstschrijvers waagden juist daarom de sprong van het Engels direct naar de streektaal.

Bij de popularisering van muziek spelen goede voorbeelden een belangrijke rol. *Airplay* (het aantal keren dat een nummer te horen is) stimuleert. In provincies waar de regionale omroepen dagelijks

Bert Kamping vertolkt zijn gevoelens in het Drents.

een programma met streektaalmuziek uitzenden (Limburg, Friesland en Groningen), is het aantal streektaalartiesten (gerelateerd aan het aantal inwoners) het hoogst⁴. Of dat een gevolg is van deze radioprogramma's⁵ is niet helemaal duidelijk, maar als het praktisch gebruik van de streektaal bepalend is, zou de provincie Drenthe in deze rangorde vóór Groningen moeten eindigen.

Carnavalmuziek

Binnen de streektaalmuziek neemt het carnaval een speciale plaats in. Vooral in Limburg bestaat er geen scherpe grens tussen carnavals- en dialectmuziek. Veel zangers bewegen zich in beide circuits. De populariteit van de dialectmuziek in Limburg⁶ komt daar mede uit voort. Elke stad en zichzelf respecterend dorp organiseert wel een carnavalsliedjeswedstrijd. De regionale kranten promoten die wedstrijden en de regionale omroep, L1,

Muziek in de streektaal

zendt de finale (*Limburgs Vastelaovesleedjes Konkoer*) rechtstreeks op de televisie uit. De kaping van het carnavalslied door de 'Hollandse' muziekindustrie leverde in 1976 zelfs de aanzet voor die wedstrijd. Zo bezien hebben liedjes als *Ik heb worstjes op mijn borstjes* van Ria Valk bijgedragen aan het hervinden van de Limburgstalige muziekcultuur.

Hoewel in veel dorpen en steden in Noord-Brabant ook carnaval wordt gevierd, klinkt daar niet altijd het authentieke dialect. In Den Bosch treden jaarlijks tientallen groepen op in het *Oeteldonks* tijdens het *Kwèkfestijn*. De feestvierders zingen en spreken dit pseudodialect slechts bij die gelegenheid. Toch leverde het evenement winnaars op die in het 'reguliere' dialectcircuit verder zongen, zoals de Kleinkeinder⁷.

De animo voor deelname aan streektaalzangwedstrijden – buiten het carnaval – loopt wat terug, maar in Friesland, Drenthe, Zeeland en Noord-Brabant leveren die evenementen vrijwel steeds nieuwe artiesten op.

Streektaal in alle muziekgenres

Nederland kent, zoals gezegd, geen eigen traditionele muziek. De keerzijde daarvan is echter wel dat je streektaalteksten terugvindt in vrijwel alle muziekgenres. Onder de beoefenaars kom je veel zangers (wat minder zangeressen) met gitaar tegen en er valt veel blues en country te beluisteren, maar er klinkt ook jazz en klassieke muziek. Het aantal streektaalartiesten met een conservatoriumopleiding groeit eveneens. De gedachte dat streektaalzang slechts van en voor ouderen is, blijkt een mythe. Steeds vaker hoor je nieuwerwetse muziek als hiphop en metal. Daarmee laten jongeren horen dat ze trots zijn op hun eigen dialect. De jonge hardrockgroep Fück⁸ zingt in het Zeeuws en accentueert de eigen identiteit zelfs met een speciaal 'dakje' op een bijzonder eigentijdse naam. ▶

Noten

- 1 Jan van Riemsdijk (Rotterdam 1879 - Heerde 1954) was geen dialectspreker van huis uit. Hij is de schrijver van onder meer het Gelders volkslied.
- 2 zie: www.streektaalzang.nl
- 3 Dit artikel beschrijft de situatie in Nederland. Hoewel er ook in Vlaanderen sprake is van een opleving in de dialectmuziek, lijkt die minder pregnant. Mogelijk ligt de oorzaak daarvan juist in een sterkere beleving van de eigen traditionele muziek.
- 4 zie: www.streektaalzang.nl/serv/strgrinn.php
- 5 *Plat-eweg* (Radio L1), *Radio Froskepôle* (Omrop Fryslân) en *Twei deuntjes veur ain cent* (Radio Noord).
- 6 Ruim 40% van alle streektaalartiesten zingt in het Limburgs.
- 7 De Kleinkeinder wonnen in 1996 het Oeteldonks Kwèkfestijn. In januari 2002 bereikte hun lied *Lekkere worst van de HEMA* de Nationale Hitparade.
- 8 De gemiddelde leeftijd van de bandleden is 20 jaar.

Plaatsnaamborden in het Limburgs

In 1997 werd het Limburgs door de Nederlandse overheid erkend als streektaal volgens het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden van de Europese Raad. Mede als gevolg daarvan ontwikkelde de provincie Limburg vanaf dat moment specifiek taakbeleid dat er op gericht was het gebruik van en de aandacht voor deze streektaal te bevorderen.

Dankzij de toegenomen belangstelling voor het Limburgs ontstond er rond 2000 onder meer de vraag naar een genormaliseerde schrijfwijze van de Limburgse plaatsnamen. In opdracht van de provincie stelde de provinciale dialectorganisatie Veldeke-Limburg een register samen waarin de plaatsnamen gespeld zijn zoals ze in het dialect van de plaats (stad, dorp, gehucht) zelf gangbaar zijn. De auteur, Frens Bakker, benaderde daarvoor zegslieden in

zoveel mogelijk Limburgse plaatsen en noteerde de uitspraak van de plaatsnamen in de in Limburg algemeen gebruikte Veldeke-spelling. Het resultaat van zijn onderzoek werd in 2002 gepubliceerd. De provincie Limburg nam de lijst over en plaatste die ook op de provinciale website. Veldeke-Limburg verspreidde de *Lies van Limburgse Plaats- en Gemeentenamen in 't Limburgs* vervolgens in alle Limburgse gemeenten. In de begeleidende brief werd uitgelegd wat het doel was van de lijst en werd onder meer de suggestie gedaan om te overwegen de blauwe bebouwde-komborden voortaan tweetalig uit te voeren.

Van 'Ane Riekswaeg' tot 'Zöstere'

De discussie over dit initiatief kwam in de Limburgse gemeenten aarzelend op gang. Als eerste gemeente ging Roermond in 2004 overstap. Daar werd in de

gemeenteraad besloten om de bebouwde-komborden vanaf dat moment tweetalig uit te voeren met de teksten *Roermond en Remunj*. Daarna volgden meer gemeenten, met name in Midden-Limburg zoals Echt-Susteren, Geleen-Sittard en Maasgouw. Inmiddels heeft ook een groot deel van de Zuid-Limburgse gemeenten, waaronder grote als Heerlen en Kerkrade, tweetalige plaatsnaamborden. En ook in Noord-Limburg begint het initiatief zich nu inmiddels voorzichtig uit te breiden.

Tweetalige plaatsnaamborden hebben vooral een symboolfunctie, zij laten zien dat de Limburgse gemeenten waarde hechten aan de Limburgse streektaal. Ze zijn ook een teken van het toegenomen regionale zelfbewustzijn. Maar ze maken vooral duidelijk hoezeer het dialect op dit moment nog leeft bij de lokale bevolking. Wanneer een gemeente de beslissing neemt om tweetalige borden te plaatsen is daar eerst een besluit van de gemeenteraad aan voorafgegaan en zijn gemeentelijke financiële middelen beschikbaar gesteld. ▶

Tekst Ton van de Wijngaard

Foto Nationale Beeldbank

Meldpunt Taal

Tekst Marc van Oostendorp

Foto Nationale Beeldbank

Een taal is net het weer. Er kan de hele tijd van alles veranderen: nu eens komt er onverwacht een wolk uit het oosten aandrijven, dan draait de wind weer en straalt ineens de zon. Bovendien zijn de weersomstandigheden in Limburg niet per se hetzelfde als in de Randstad of in Friesland. In kaart brengen hoe het ervoor staat en voorspellen wat er gaat veranderen is een dagtaak. Om dat allemaal in de gaten te houden, kom je als individuele onderzoeker al snel ogen en oren tekort. Daarom heeft het KNMI niet alleen een weerstation in De Bilt staan, maar zijn er meerdere weerstations die de lokale omstandigheden overal en vierentwintig uur per dag in de gaten houden.

Wie de veranderingen in de Nederlandse taal in de gaten wil houden, moet eigenlijk ook op allerlei plaatsen meetpunten proberen op te stellen. Ook de taal verandert namelijk iedere dag wel een beetje en doet dat in Blerick net iets anders dan in De Bilt. Hier vindt een jongere ineens een nieuw woord voor 'cool', en daar wordt opeens een bijna vergeten zinsconstructie toch nog eens door een oud vrouwtje opgediept. Morgen neemt een grote groep mensen dat woord of die zinsconstructie weer over en voor je het weet is het

Het weerbericht in Zwiep (Gelderland)

Nederlands weer net een beetje veranderd.

Om die veranderingen vast te kunnen leggen is een groot aantal taalorganisaties begonnen met een meldpunt op het internet: www.meldpunttaal.org. Het is niet overdreven om te stellen dat vrijwel alle organisaties die de Nederlandse taal in het vaandel dragen erbij betrokken zijn: de onderzoeksinstituten INL en Meertens Instituut, de woordenboeken-uitgever Van Dale Uitgevers, het Genootschap Onze Taal, de Stichting Nederlandse Dialecten en de overheids-

instelling Nederlandse Taalunie zijn slechts enkele voorbeelden.

Allemaal zijn ze geïnteresseerd in die veranderingen die zich de hele tijd voordoen. Het blijkt bovendien dat veel mensen in Nederland en België inderdaad voortdurend van alles opvalt aan hun taal. Binnen twee weken zijn er al bijna tweeduizend meldingen binnengekomen. De organisaties die de Nederlandse taal proberen vast te leggen hebben er zo ineens duizenden paren ogen en oren bij. ▶

Dialecten in een multimediale en museale omgeving

Multimedia en dialecten, of taal in een museum: twintig jaar geleden was zo'n combinatie ondenkbaar. Ook nu ligt het nog niet altijd voor de hand om dialecten en streektalen op een vernieuwende manier onder de aandacht te brengen in musea of op het internet. Maar de belangstelling voor immaterieel erfgoed neemt toe en de laatste decennia zijn er toch hier en daar kleine lokale en regionale initiatieven ontstaan. In wat volgt geven we een overzicht van deze nieuwe ontwikkelingen op het gebied van streektalen in het laatste decennium.

Tekst Veronique De Tier

De muurkast boordevol informatie over het Twents in de Twentse taalkamer.
Foto: Veronique de Tier

In 2002 opende Het huis van Alijn, het museum voor volkskunde in Gent, een taalkamer. Samen met de Universiteit Gent selecteerde het museum een veertigtal fragmenten van Frans-Vlaanderen tot Limburg uit de bandencollectie met dialectopnames, gemaakt door de Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Het Meertens Instituut in Amsterdam heeft een parallelle verzameling met dialecten uit Nederland.

In het Huis van Alijn werd een museumkamer ingericht met vier fauteuils, waarop je rustig kunt zitten en kiezen uit een tiental dialectopnames, verspreid over de verschillende provincies van Nederlandstalig België. Een vernederlandste tekst was te vinden in een brochure bij de fauteuil. In de kamer stond ook een touchscreen waar kleine groepen samen naar een bepaald fragment konden luisteren zonder koptelefoon. In de kamer zelf was ook informatie over de dialecten in Vlaanderen beschikbaar via tekstbrochures en wandpanelen. In een kast kon je allerlei dialectwoordenboeken vinden.

Op zijn website vulde het museum daarna de taalkamer verder aan met nieuwe fragmenten, die daardoor ook voor niet-museumbezoekers bereikbaar werden (zie www.huisvanalijn.be).

De Zeeuwse klapbank

Ongeveer vier jaar later – in juni 2006 – volgde de provincie Zeeland met een multimediaal provinciaal project over de dialecten van Zeeland, dat de naam *De Zeeuwse Klapbank* kreeg (*klappen* betekent 'praten', *klapbanken* zijn banken waarop mensen gezellig met elkaar praten, ook bekend als leugenbankjes). De

De Gelderse verhalenkoffer met verhalen in streektaal.
Foto: Gelders Erfgoed

opzet was grotendeels vergelijkbaar met die van Gent. Uit de opnames van het Meertens Instituut en de Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent selecteerde de consultant streektalen een dertigtal Zeeuwse fragmenten, verspreid over heel Zeeland en verdeeld in drie thema's (watersnoodramp, landbouw en het dagelijkse leven). Het ging dus, net zoals in de Gentse taalkamer, om authentieke dialectopnames uit de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw uit de collectie van het Meertens Instituut en van de Universiteit Gent. In de jaren zestig hadden onderzoekers van de Universiteit Gent immers heel wat Zeeuws-Vlaams materiaal verzameld. Bezoekers van deze tentoonstelling konden de dertig fragmenten beluisteren in luisterhokjes. De vernederlandste tekst van de fragmenten was te zien op schermen.

Twee dames luisteren naar enkele Vlaamse fragmenten in de taalkamer van Het Huis van Alijn in Gent. Foto: Huis van Alijn

In enkele van de luisterhokjes werd ook achtergrondinformatie aangeboden over het Zeeuws.

Nieuw in vergelijking met de taalkamer waren de bioscoopstoelen die per regio werden opgesteld en waar verhalen verteld werden in de streektaal. Dat deden de leden van de diverse vertelkringen of individuele vertellers. Het gaat hier om het dialect zoals het in de jaren negentig van de vorige eeuw tot nu werd en wordt gesproken. Ook deze verhalen waren in vernederlandste versie te lezen in de boekjes die bij de bioscoopstoelen hoorden. Iedere bezoeker kreeg ook een dialectkrant mee met achtergrondinformatie.

In de Zeeuwse Klapbank luistert men op klapstoeltjes naar dialect en leest men de vernederlandste tekst op het scherm. Foto: Veronique de Tier

De tentoonstelling was uitgewerkt als een reizende tentoonstelling. In 2007 en 2008 was ze te zien in de diverse bibliotheken in Zeeland. Na de tour door Zeeland is de volledige collectie sinds 2010 online te beluisteren via de website www.zeeuwseklapbank.nl. Het is de bedoeling deze website uit te breiden met nieuwe verhalen, nieuwe fragmenten en achtergrondinformatie, zoals artikelen over het Zeeuws en nieuwtjes over Zeeuwse evenementen. Ook de krant is er in digitale vorm te vinden.

Twentse taalkamer

Deze twee projecten trokken de aandacht van de Twentse streektaalconsulent die ervoor kon zorgen dat in het nieuwe museum Twentse Welle te Enschede een Twentse taalkamer kon worden geïnstalleerd. De opzet was weer iets anders dan bij de vorige twee projecten. Net zoals in het Huis van Alijn gaat het om een

Taalkamers en taalbomen, buurtbanken en klapbanken, koffers vol verhalen en soundbites

permanente tentoonstelling. Ook hier vind je een luisterbank met Twentse fragmenten, maar in dit geval werd vooral een beroep gedaan op de eigen – vooral hedendaagse – collectie Twents. Behalve audiofragmenten zijn hier ook videofragmenten te zien (zoals de Twentse soap *Van jonge leu en oale groond*). In een muurkast vind je allerlei informatie over Twentse schrijvers, zangers, woordenboekmakers en dergelijke. De blikvanger is ongetwijfeld de taaltafel waarop de bezoeker een bepaalde zin kan selecteren, die daarna te horen is in de verschillende Nedersaksische dialecten en zelfs in het Duits en het Engels.

Noord-Brabant volgde met zijn buurtbank. Streektaal en museale objecten werden waar mogelijk gecombineerd. Op www.buurtbankbrabant.nl kun je interviews bekijken over

het leven van vroeger, aan de hand van voorwerpen uit de musea. Maar je kunt er ook zelf je verhaal kwijt, zodat het bewaard blijft voor de toekomst.

Verhalenboom in Groningen

In Groningen heeft men de klapbankjes uit Zeeland in het achterhoofd gehouden maar hier resulteerde dat in een mooie verhalenboom, met daaromheen een bankje. Het bankje verwijst – net zoals in Zeeland – naar de bankjes rond bomen op pleintjes in dorpen en steden waarop vooral ouderen elkaar treffen om verhalen en nieuwtjes te vertellen. Aan de takken hangen beeldschermen waar je vanaf het bankje naar kijken kunt. Met een koptelefoon op kun je op die manier de interviews, maar ook oude films, recente documentaires en fotocollages tot je nemen: niet alleen audio dus, maar ook video.

De boom is het resultaat van het *oral history*-project *Hou 't Was*, waarvoor in 2009 en 2010 zo'n 85 oudere Groningers zijn geïnterviewd over hun leven. Delen van die interviews waren al te zien op de regionale televisie. Vanaf juni van dit jaar zullen ze integraal te zien zijn op de website van de Groninger Verhalenboom.

Sommige van deze projecten zijn ook online te beluisteren. Maar voor wie niet genoeg krijgt van dialectfragmenten is er het project van het Meertens Instituut, met de naam *soundbites* (www.soundbites.nl). Daar staat de hele collectie dialectopnames van het Meertens Instituut, waaruit onder andere Zeeland heeft geput, online. Hier vind je echter geen vernederlandsingen of extra uitleg, je kunt enkel luisteren naar de gesprekken. De website zorgt wel voor vele uren luisterplezier. Wie een beetje moeite doet om andere dialecten te leren begrijpen, kan hier een mooi beeld krijgen van de recente geschiedenis van Nederland.

Gelderse verhalen op reis

De laatste telg in de hier voorgestelde taalfamilie is het project dat door Erfgoed Gelderland is uitgewerkt. Voor de tentoonstelling *Gelderse verhalen op reis* zijn er geluidsopnames gemaakt over vijf publieke feesten (Sinterklaas, kerst, oud en nieuw, Koninginnedag en kermis) en over twee familiegebeurtenissen (geboorte en overlijden). De opnames bestaan uit persoonlijke verhalen van mensen: hoe hebben zij die publieke feesten en privé-gebeurte-

De dialectspreker zelf moet het de moeite waard vinden om de taal met de erbijhorende verhalen door te geven aan de volgende generatie. Foto: Mechteld Jansen

nissen in het verleden beleefd en hoe beleven zij die feesten en gebeurtenissen nu? Deze verzamelde geluidsfragmenten worden gebruikt voor een vrij toegankelijke dialectenbank op www.mijngelderland.nl, maar ook voor een reizende expositie over dialect en volkscultuur.

Bij deze tentoonstelling draait het om een opengeklapte grote reiskoffer. Een koffer vol verhalen, die zijn verzameld op een reis door het Gelderse landschap. Hierin kan de bezoeker de verschillende geluidsfragmenten selecteren en beluisteren. De doelgroep van de tentoonstelling is erg divers, variërend van senioren tot basisschoolleerlingen. Voor kinderen wordt aan de tentoonstelling een lesmodule voor het basisonderwijs gekoppeld: de talen en verhalen moeten worden doorverteld aan een volgende generatie. Er reizen tot eind 2012 vijf exposities door de provincie.

In elk van deze projecten spelen verhalen en taal (van de eigen regio, in dit geval) een belangrijke rol. En dat is nu ook wat Unesco belangrijk vindt: immaterieel erfgoed moet doorgegeven worden aan de volgende generaties. Het zijn de gebruikers zelf, in dit geval de dialectsprekers of taalgebruikers, die hun eigen taal zo belangrijk achten dat ze het de moeite waard vinden om die door te geven aan de volgende generatie, samen met de verhalen die erbij horen. ▶

Vertelkringen in Zeeland

In de provincie Zeeland zijn er enkele vertelkringen actief. De leden van deze vertelkringen brengen verhalen in het dialect. Het is een fenomeen dat niet in iedere regio in Nederland en zeker niet in Vlaanderen bekend is. In Zeeland kent het veel belangstelling.

Tekst Engel Reinhoudt

Foto Jan Stads

Stichting Kiosk

De eerste en grootste kring is Stichting Kiosk in Zeeuws-Vlaanderen. Kiosk overkoepelt momenteel zo'n vijftiengentien mensen die overwegend in één van de Zeeuws-Vlaamse dialecten eigen of andermans verhalen vertellen. Bij de club is ook een aantal muzikanten aangesloten die voor de nodige afwisseling zorgen en daarnaast bij tijd en wijle een verhaal vertellen. Ook vertellers uit andere windstreken worden als gast uitgenodigd om avonden te helpen verzorgen. Initiatiefnemer voor de oprichting in 2004 was Piet Scheeders, de voorman van de volksmuziekgroep Ambras uit Hulst.

Kiosk heeft een goede samenwerking ontwikkeld met de bibliotheken in Zeeuws-Vlaanderen en elk jaar wordt er in tal van bibliotheken ter plaatse een vertelavond georganiseerd. Er is een groeiende – en verheugende – belangstelling voor deze avonden. Maar het zijn niet alleen deze avonden waarvoor een beroep wordt gedaan op Kiosk. Ook cafés en particulieren weten de weg te vinden als er een verhalenverteller wordt gezocht of een avond moet worden verzorgd. Een intiem theater als 'Het Podium op Zaamslag' doet jaarlijks een beroep op Kiosk om een winterse vertelavond te organiseren. Bij 'Kerk' kunnen luisteraars in groepen door het dorp wandelen en op enkele sfeervolle plekken in schuren en in de kerk luisteren naar verhalen van Kiosk-vertellers.

Een zeer geslaagd evenement is de winterse vertelavond te Zuiddorpe 'Tussen Schuur en Zeer'. Speciaal zijn de vertellingen voor de zorginstelling Curamus, waar aan kleine groepen bewoners in de eigen streektaal wordt verteld. Enkele jaren geleden ontstond naast Kiosk ook de vertelkring Van onze kant'n, die vooral in West-Zeeuws-Vlaanderen actief is.

Vertellen in het Zeeuws kent een grote bloei.

Vertelkring Midden-Zeeland

De tweede kring is de Vertelkring Midden-Zeeland. De kring is vooral actief op Zuid- en Noord-Beveland en Walcheren, maar uitstapjes naar Tholen en Schouwen-Duiveland komen geregeld voor.

De kring ontstond na een studiedag van het Centrum voor Vorming en Training van het ROC Zeeland. 't Kerkje van Ellesdiek

nam het initiatief tot oprichting ervan. De coördinator, Frans van der Heijde, koppelt binnengekomen verzoeken aan de geschikteste en beschikbare verteller. Klanten zijn verenigingen, particulieren, verzorgingshuizen en dergelijke.

De kring zelf komt tweemaandelijks bijeen voor de uitwisseling van ervaringen, het kritisch luisteren naar nieuwe, zelfgeschreven verhalen en het oefenen van aspecten van de vertelling. Alle leden schrijven en vertellen in hun eigen dialect.

De kring brengt al zes jaar achtereen een boekje uit met daarin verhalen van de leden van de kring of van één lid. Deze uitgaven gaan grif van de hand en dragen bij aan de bekendheid van de kring en de waardering voor het verhaal.

Dialectverhalen

Er zijn ook nog individuele vertellers op Schouwen-Duiveland, Goeree-Overflakkee en Tholen. Deze vertellers zijn niet aangesloten bij een vertelkring, maar worden in hun eigen regio ook vaak gevraagd om verhalen te vertellen. Door het dialectverlies kent het vertellen in dialect en het uitgeven van dialectverhalen een grote bloei. Vertellen is iets van alle tijden, voor jong en oud. Het kan in de standaardtaal, maar vertellen in het dialect heeft toch iets bijzonders. ▶

Adressen van deze kringen vindt u op www.scez.nl (streektaalen) of www.zeeuwseklapbank.nl.

Een jaar lang Volkscultuur Magazine voor maar € 24,- !

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed? Neem dan een abonnement op Volkscultuur Magazine.

Word nu abonnee en ontvang een welkomstgeschenk cadeau.

Stuur de bon naar:
Nederlands Centrum voor
F.C. Dondersstraat 1
3572 JA Utrecht
(tel: 030-2760244,
email: ncv@volkscultuur.nl).

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaarabonnement op Volkscultuur Magazine.

Naam: _____

Instelling: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Email: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Digitaal woordenboek van de Nederlands dialecten

'Variaties', de koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen kreeg vorig jaar een subsidie van de Vlaamse Gemeenschap om een digitaliseringsproject van dialectwoordenboeken te starten. Op www.dialectwoordenboeken.be zullen amateurwoordenboeken beschikbaar komen voor het grote publiek. Amateurwoordenboeken zijn dialectwoordenboeken die niet zijn samengesteld in wetenschappelijke instituten. Al in de negentiende eeuw waren verdienstelijke amateurs bezig met het maken van dialectwoordenboeken. Deze woordenboeken zijn vaak niet meer, of alleen antiquarisch, verkrijgbaar en voor de dialectliefhebber dus nauwelijks bereikbaar. Andere dialectwoordenboeken zijn heel lokaal en worden vaak in eigen beheer uitgegeven, waardoor geïnteresseerden uit andere regio's nauwelijks weten dat deze woordenboeken bestaan. Jacques Van Keymeulen (UGent), voorzitter van Variaties vzw, is projectleider van dit omvangrijke digitaliseringsproject.

In de eerste fase – het pilotproject – werd door een subsidie van de Vlaamse overheid één groot oud woordenboek gedigitaliseerd, nagelezen en bewerkt tot database, namelijk het *Westvlaamsch Idioticon* van De Bo. Er werden ook twee kleinere woordenboeken gedigitaliseerd, één uit Asse (L. Pletinckx) en één uit Oostende (R. Desnerck). Ondertussen heeft de Vlaamse overheid een vervolgsubsidie toegekend om ook uit de andere Vlaamse provincies woordenboeken te digitaliseren en te bewerken, zodat eind dit jaar al enkele dialectwoordenboeken beschikbaar zullen zijn op de website. In deze subsidieperiode worden enkele grotere oudere dialectwoordenboeken bewerkt, zoals het zevendelige *Antwerps Idioticon* van Cornelissen-Ver-vliet en het *Gentse woordenboek* van Lievevrouw-Coopman. De projectuitvoerder legt ook contact met auteurs van jongere lokale dialectwoordenboeken om toestemming te krijgen om ook die kleine lokale woordenboeken te integreren in de database. Dat leverde al heel wat positieve reacties op, waardoor

deze meestal niet meer verkrijgbare woordenboeken binnenkort ook beschikbaar zullen zijn op de website. Het nalezen van de gedigitaliseerde bestanden wordt door een hele groep vrijwilligers gedaan. Zodra een gescand woordenboek is nagelezen, wordt het omgezet in een databaseformaat, dat gelinkt is aan een website. Het is de bedoeling dat de gebruiker in het volledige woordenboekartikel kan zoeken, maar dat er ook vernederlandsingen en Algemeen Nederlandse-woorden worden toegevoegd, zodat ook niet-dialectsprekers kunnen vinden wat ze zoeken. Deze verrijking van het materiaal wordt door een projectuitvoerder en door enkele vrijwilligers gedaan.

Het dialectwoord *piepel* zal vernederlandst worden als *piepel*, maar het AN-woord *vlinder* wordt ook toegevoegd. Een gebruiker kan dus zowel *piepel* als *vlinder* opzoeken. Het Oostendse woord *bain* zal vernederlandst worden als *been*, maar het standaardnederlands is *bot*. De gebruiker zal dus zowel *bain*, als *been* en *bot* kunnen opvragen. Deze verrijking is nodig, omdat heel wat dialectwoordenboeken in het lokale dialect met een specifieke dialectspelling zijn neergeschreven. Het moet via de website dus mogelijk zijn om in het woordenboek van Asse *flaaitmoeër* te herkennen als *fluitmoor* als men fluitketel opzoekt.

Het zou in de toekomst dus een fluitje van een cent moeten worden om alle woorden voor *vlinder* of *bot* in alle verwerkte dialectwoordenboeken met een druk op de knop tevoorschijn te toveren. Deze database belooft een waardevolle aanvulling op de grotere wetenschappelijke dialectwoordenboekprojecten in Nederland en Vlaanderen te worden. Uiteraard kan deze database later ook aangevuld worden met dialectwoordenboeken uit Nederland, zodat later alle dialectwoordenboeken uit Vlaanderen en Nederland samen beschikbaar zijn op het net. ▶

Typisch Nederland

Wat is nu 'typisch Nederland'? Die vraag heeft in de loop van de geschiedenis al velen bezig gehouden. Nog niet zo lang geleden werd gedacht dat alleen bij boeren en vissers echte 'Nederlandse kenmerken' te vinden waren. Maar de tijd had zelfs op het platteland en langs de kust niet stil gestaan. Wat wij typisch Nederland vinden, verandert voortdurend. Gezelligheid en uitbundigheid zijn even 'Nederlands' als privacy en 'doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg'.

Typisch Nederland is te bestellen door € 39,95 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van de titel.

Nostalgie

Nostalgie is met een roze bril terug verlangen naar het verleden. Men veronderstelt dat het vroeger mooier, beter en overzichtelijker was. Het boek laat zien dat nostalgie in de huidige tijd relevant is. Het draagt bij aan de vorming van de identiteit van personen, groepen en regio's.

Olivier Rieter (redactie), *Nostalgie. Met een roze bril omgaan met het verleden* (Utrecht 2010) is te bestellen door € 17,50 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van nostalgie.

Nederlanders vieren feest

In *Nederlanders vieren feest* komen alle belangrijke Nederlandse feestdagen aan bod. Niet alleen Sinterklaas, Kerstmis en Koninginnedag, maar ook Carnaval en Nieuwjaar en geboorte, huwelijk en dood. De auteurs bespreken op aansprekende manier de ontstaans-geschiedenis, de achtergronden en de betekenis van de feesten.

Het boek *Nederlanders vieren feest* is te bestellen door € 29,95 over te maken op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van de titel.

Magie

Magie is het proberen te beïnvloeden van gebeurtenissen door middel van bovennatuurlijke krachten.

Mensen die geloven in magie gaan ervan uit dat er een verborgen werkelijkheid schuil gaat achter de direct waarneembare realiteit. Door boeken, films en shows is magie tegenwoordig erg populair.

Olivier Rieter (redactie), *Magie. Betovering en bovennatuurlijke krachten* (Utrecht 2010) is te bestellen door € 12,50 over te maken op rekeningnummer 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van magie.

Tijdschrift **Traditie** vernieuwd

Veel van onze gewoonten hebben wij onbewust overgenomen van onze ouders en voorouders en vervolgens naar eigen hand gezet. Het doorgeven van gewoonten en gebruiken van generatie op generatie noemen wij traditie. Het woord is afgeleid van het Latijnse woord 'traditio', wat overhandiging betekent. Het overhandigen van cultuur aan de volgende generaties.

Traditie is het tijdschrift dat informatie biedt over de historische achtergronden en hedendaagse betekenissen van tradities in Nederland. De komende jaren gaat Traditie veel aandacht besteden aan de tradities die wij zo waardevol vinden dat wij ze niet verloren willen laten gaan: het immaterieel erfgoed.

Het immaterieel erfgoed is de nieuwe tak van erfgoed. In 2003 nam UNESCO een conventie aan om ook het immaterieel erfgoed te gaan beschermen. Tradities zijn 'levend' erfgoed en beschermen moet daarom opgevat worden als levensvatbaar houden. Daarvoor is het nodig dat immaterieel erfgoed betekenis krijgt voor nieuwe generaties. Traditie draagt hieraan een steentje bij door het verhaal te vertellen van de vele mooie tradities die Nederland rijk is.

Vraag een proefnummer aan
ncv@volkscultuur.nl of 030-2760244

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 6, nummer 1, voorjaar 2011

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl

Redactie:
Ineke Strouken (hoofdredactie)
Veronique de Tier
Ton van de Wijngaard

Omslagfoto: Nationale Beeldbank
Bennie Jolink van Normaal tijdens een optreden op
Zwarte Cross. Normaal heeft het zingen in de streektaal
een geweldige impuls gegeven.

Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost € 24,-.
Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen
en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen
of instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

STANDAARDWERK OVER TRADITIES VAN NU

Niet klompen en tulpen zijn bepalend voor de Nederlandse identiteit anno 2010, maar Sinterklaas en Koninginnedag. Het is één van de opvallende uitkomsten van een grootscheepse enquête die door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur werd gehouden over de beleving van onze tradities.

Tradities vormen de culturele bagage die iedereen van huis meekrijgt. Het is de cultuur die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Als je onze gezamenlijke tradities kent, ken je de Nederlander. Dat was dan ook het grote belang van bovengenoemde enquête, waaruit een betrouwbare en representatieve top 100 van Nederlandse tradities is voortgekomen.

Deze top 100 heeft als leidraad gediend bij het onlangs verschenen standaardwerk DIT ZIJN WIJ waarin alle tradities uit de top 100 uitvoerig worden beschreven. Auteur Ineke Strouken is al meer dan twintig jaar directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en wordt algemeen beschouwd als een expert op het gebied van tradities en immaterieel erfgoed in Nederland.

Strouken combineert als geen ander een gedegen achtergrondkennis met de gave de onderwerpen op een toegankelijke manier uit de doeken te doen. In het boek volstaat ze niet met louter beschrijvingen, maar gaat zij op zoek naar de historische achtergronden van onze tradities. Waarom eten we beschuit met muisjes bij een geboorte, hoe komt het dat de meeste Nederlanders ontbijten met een boterham met kaas en waarom is er altijd maar één koekje bij de koffie? Of: wat is luilak voor feest en sinds wanneer zetten wij een kerstboom in huis met Kerstmis? Ze laat zien dat tradities springlevend zijn en dat het gaat om de tradities van nu. Hetgeen ook duidelijk wordt aan de hand van de tradities die door nieuwe Nederlanders aan ons cultuurpatroon zijn toegevoegd.

DIT ZIJN WIJ is hét standaardwerk over Nederlandse tradities. Gedegen zonder saai te zijn en anekdotisch zonder oppervlakkig te zijn. Dik en toch handzaam, kortom een boek dat in geen enkel gezin mag ontbreken.

DIT ZIJN WIJ is te bestellen door € 22,50 over te maken op 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van DIT ZIJN WIJ.

Dit Zijn Wij
Ineke Strouken
ISBN 978 90 79399 19 2
€ 22,50

288 pagina's geheel in kleur
Pharos uitgevers/Nederlands
Centrum voor Volkscultuur
www.volkscultuur.nl
www.pharosuitgevers.nl

Nieuwsblad voor volkscultuur en immaterieel erfgoed

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030 – 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de vormgeving van het dagelijks leven. Over de normen en waarden, tradities en rituelen die mensen van huis uit hebben meegekregen en betekenis hebben gegeven. Sommige van deze tradities worden zo belangrijk gevonden dat men er alles aan doet om deze door te geven aan volgende generaties. Dat noemen wij immaterieel erfgoed.

Volkscultuur en immaterieel erfgoed zijn belangrijk in het landelijk cultuurbeleid. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van actuele ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid en voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Volkscultuur Magazine is bedoeld voor iedereen die bij volkscultuur en immaterieel erfgoed betrokken is.

